

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ**

РЕФЕРАТ

на

**ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
освітнього ступеня «магістр»**

на тему:

**«ДИТЯЧА СУБКУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ 6-7
РОКІВ»**

Виконала: студентка II курсу, 602
групи

спеціальності: 012 Дошкільна освіта

Освітня програма: Дошкільна
освіта. Початкова освіта

Мудрак Г. О.

Керівник: кандидат педагогічних
наук, старший викладач кафедри
психології та педагогіки розвитку
дитини

Рябошапка О.В.

Рецензент: доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
дошкільної освіти

Гаврилюк С.М.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Серед найважливіших напрямів реформування дошкільної та шкільної освіти завдання забезпечення умов соціального розвитку дітей і молоді, удосконалення соціокультурних механізмів трансляції культурних цінностей від покоління до покоління набуває сьогодні особливої гостроти та актуальності.

Орієнтація освіти на забезпечення повноцінного соціального розвитку вимагає урахування головних чинників соціалізації дітей на різних етапах життя, зокрема ролі такого могутнього чинника, як дитяча субкультура.

Останнім часом на державному та міжнародному рівнях відбувається зміцнення статусу дитинства в суспільстві, про що свідчить поява міжнародних документів про охорону дитинства, підвищення уваги до дитячої субкультури, дитячої творчості. Визначення конкретних умов та завдань виховання, моделювання виховного простору з метою забезпечення самовизначення особистості, духовного становлення дітей, підготовка їх до самостійного життя, взаємодії сім'ї, суспільних інститутів, – ці питання складають сутність сучасної міжнародної та державної політики в освітньо-виховній галузі, основні її положення відбито в Конвенції ООН про права дитини, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства» тощо.

Головним напрямом Базового компоненту дошкільної освіти та Державного стандарту загальної середньої освіти є спрямування на реалізацію принципу дитиноцентризму, забезпечення життєдіяльності дитини як важливих складових повноцінного розвитку особистості.

Необхідність розробки нового повороту в системі знання про дитину та дитинство, потреба в нових механізмах сприяння успішній соціалізації на початкових етапах життя зумовлені виникненням протиріч, характерних для ситуації взаємин дитинства й дорослого суспільства. Такими протиріччямиє:

– з одного боку, демократизація дитячого життя, юридичні свободи, зафіксовані в міжнародних, державних та інших документах; з іншого – обмеження (особливо у великих містах) простору дитячої життєдіяльності, фактичне позбавлення невід’ємного права дитини на гру, насамперед, традиційну для всіх культур – гру з однолітками;

– цінність дітей і шлюбу, формування батьківських установок і особливого емоційного зв’язку з дитиною, життя родини «заради дітей» вступає в протиріччя із сучасним станом народжуваності, усвідомленої безшлюбності;

– підвищення в останнє десятиліття рівня життя дитини й родини (збільшення споживання товарів і послуг, у тому числі й дитячих, підвищення життєвого комфорту, механізація побуту, кількість і якість дитячої індустрії розваг – книг, фільмів, іграшок для дітей та ін.). Водночас зниження якості життя (суб’єктивної задоволеності дитини умовами життя). В Україні ці обставини виражені особливо у вигляді характерних для значної групи дітей тривоги, апатії, песимізму, насамперед як прояву морально-духовного неблагополуччя.

Ці та інші протиріччя у сфері дитинства, а також економічні, юридичні, політичні й соціальні чинники вагоме соціально-психологічне підґрунтя, викликають необхідність переосмислення педагогікою та суміжними з нею науками специфіки сучасного дитинства, змісту та ролі дитячої субкультури в житті дитячого співтовариства як її носія.

Соціальна ситуація розвитку дитини має потребу в науковому усвідомленні та прогнозуванні перспектив розвитку дитинства й вимагає концентрації зусиль усіх відповідальних осіб за її нормалізацію: професійних вихователів і батьків, дослідників дитинства й практиків різних орієнтацій, особливо дитячих соціальних педагогів. Надзвичайної актуальності набуває вивчення феноменів дитячої субкультури, що дають змогу зрозуміти традиційні форми й способи регуляції відносин у дитячих групах, а також зміст їх трансформацій у дитячому середовищі в останні десятиліття.

Специфічність дитячої субкультури, яка є, по суті, динамічним соціальним, психологічним, культурним автономним утворенням з власними морально–правовими нормами, мовленнєвим апаратом, власними фольклорними здобутками та ігровим комплексом. Особливо це виявляється у важкий змінний час розвитку суспільства. Специфіка сучасної дитячої субкультури полягає в її залежності від соціально-культурного рівня суспільства на певному історичному етапі, негативний вплив якого виявляється в зменшенні природної частини дитячого змісту субкультури та підміні його елементами дорослої культури, що занадто рано входять у незагартовану дитячу свідомість. Суперечливість, дегуманізація соціальних відносин виявляється в руйнуванні природних інститутів соціалізації (родина, дитяче співтовариство), зміні морально-психологічного клімату в суспільстві, негативному впливі засобів масової інформації. Екран, відео і комп'ютер як генерований, часто дуже жорсткий «сукупний» дорослий світ трансформуються в дитячу субкультуру, активно впливають на деформацію свідомості дитини.

Отже, існує нагальна потреба в осмисленні специфічності соціально-педагогічних умов, які створюються простором дитячої субкультури щодо первинної соціалізації дитини, та розробці відповідно до цих умов сучасного науково-методичного та програмного забезпечення педагогічних дій.

Аналіз філософських, педагогічних, соціально-педагогічних, соціологічних, психологічних, культурологічних досліджень свідчить про зростаючий інтерес учених до проблеми соціалізації дітей у просторі дитячої субкультури.

Сучасна наука розглядає соціалізаційні процеси в дитинстві в кількох напрямках, зокрема у філософському – розкрито методологічні основи соціальної педагогіки та визначено зміст цінностей, соціальних орієнтирів (М.Каган, С.Батенін, Я.Глинський, В.Шепель, Г.Батищев, Б.Гершунський, В.Орлов).

Характеристика процесу соціалізації як системи, розробка основ її теорії, дослідження соціально-педагогічної природи системи соціалізації знайшли відображення в працях вітчизняних учених І.Зверевої, Л.Коваль, О.Караман, М.Лукашевича, В.Слюсаревського, Ю.Сичова, В.Ільїна, Т.Білонова, Л.Міщик, Н. Щуркової та інших.

Розроблено вітчизняні та зарубіжні концепції соціалізації особистості (І. Зверева, А. Капська, А. Мудрик, І. Печенко, С. Харченко); розкрито соціально-педагогічні аспекти проблеми (О. Бодальов, В.Караковський, С.Литвиненко, А. Мудрик, Л. Новикова, Я. Щепанський, І. Кон); визначено соціальну компетентність особистості на ранніх етапах соціалізації (Ю.Богинська, О.Караман, О. Кононко, С. Курінна, І. Печенко, Р. Пріма).

У працях психологів відображено результати дослідження соціально-психологічної атмосфери середовища, психологічних процесів і явищ, характерних для первинного періоду соціалізації й пов'язаних з особливостями особистісного зростання дітей (В. Кудрявцев, Д. Ельконін, В. Петровський, Д. Фельдштейн, І. Бех, Л. Божович, С. Куліковська, О. Кононко, Т.Піроженко); аналіз стосунків з однолітками та методи впливу й становлення позитивних взаємин однолітків (М. Розин, А. Мазурова, М. Кондратьєв, І. Башкатов, О. Лішин, В.Абраменкова).

Вивчення культурологічної, етнографічної літератури засвідчили такі результати: розкрито та встановлено місце дитячої субкультури в загальній культурі суспільства (І. Кон, М. Осоріна, Г. Трайдіс, І. Котова); визначено та структуровано поняття «дитяча субкультура» (В. Гуров, О. Кононко, В. Кудрявцев, Ю. Лебедев, Л. Хулаєва). Більш дослідженими виявилися окремі складові дитячої субкультури: фольклорне надбання (О. Капиця, Г. Виноградов, І. Карнаухова, Б. Шаргин, М. Булатов, Н. Колпакова, Т. Мавріна, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, Є. Саявко); дитячі ігри та мотиви ігрової поведінки (Л.Артемова, Ю.Богинська, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтєв, І. Прусс, М. Череднікова), дитячий гумор та його вплив на

становлення особистості (Л. Виготський, Е. Заїка, А. Лурія, Ф. Юдович, С. Курінна).

Водночас аналіз різних концепцій та напрямів наукового вивчення соціального розвитку дітей дає підставу стверджувати, що вимагають подальшого вивчення зв'язки, закономірності, взаємозалежності процесу соціалізації дітей шести – семи років, недостатньо визначено умови успішного його перебігу в рамках дитячої субкультури.

Проведений теоретичний огляд літературних джерел також підтвердив особливу актуальність проблеми соціалізації дітей на етапі зміни соціального статусу від малюка до школяра – у період шести – семи років. Проблема взаємин дорослого світу і світу дитинства набуває особливої гостроти й значимості на цьому етапі життя, коли дитина відчуває гостру потребу в дитячому співтоваристві, дитячій субкультурі, яка надає їй простір для самореалізації й випробування себе й своїх можливостей, а також своєрідне психологічне укриття від несприятливого впливу дорослих. Саме в дитячій групі, у співтоваристві однолітків виявляється можливою справжня спільна діяльність на рівних, необхідна для адекватної дитячої соціалізації. Ця найважливіша потреба, на жаль, виявляється нереалізованою ні в умовах школи, ні в майже відсутніх позашкільних установах, на дворових майданчиках. Отже, існує нагальна проблема у визначенні та подальшій реалізації умов забезпечення позитивного впливу дитячої субкультури на дитяче співтовариство, зменшення негативного впливу дорослого світу на дитячу субкультуру. Усвідомленість гостроти та актуальності цих питань, їх недостатньої теоретичної та практичної розробленості зумовили вибір теми дослідження: «Дитяча субкультура як фактор соціалізації дітей 6-7 років».

Мета дослідження – визначити особливості впливу дитячої субкультури на процес соціалізації дітей шести – семи років, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування соціальної компетентності як показника соціалізованості дітей у просторі дитячої субкультури.

Завдання дослідження:

1. На основі вивчення філософської, соціологічної, психолого–педагогічної літератури з'ясувати особливості соціалізації дітей шести-семи років, визначити структуру та місце дитячої субкультури в соціумі.

2. Визначити критерії та показники, охарактеризувати рівні сформованості соціальної компетентності дітей як прояву соціалізованості.

3. Визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів у просторі дитячої субкультури.

4. Розробити та апробувати модель і програму формування соціальної компетентності молодших школярів у просторі дитячої субкультури.

Об'єкт дослідження – процес соціалізації дітей 6-7 років.

Предмет дослідження – дитяча субкультура як фактор соціалізації дітей шести-семи років.

ВИСНОВКИ

1. У дослідженні наведено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання наукової проблеми соціалізації дітей 6-7-річного віку у просторі дитячої субкультури, що виявляється у визначенні її ролі, змісту, основних векторів впливу на дитяче співтовариство як носія цієї культури; науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування соціальної компетентності як показника соціалізації дітей 6-7-річного віку.

2. Показником і певною мірою результатом процесу соціалізації є соціальна компетентність, яка на етапі початку шкільного життя виявляється в потребі та готовності дитини ефективно взаємодіяти з однолітками, будувати безконфліктні стосунки, у настанові позитивного сприймання оточуючих у системі міжособистісних відносин.

3. Для оцінки оптимальності процесу соціалізації дітей 6-7-річного віку, результатом якого є соціальна компетентність як інтегрована якість особистості, було визначено критерії та показники, серед яких: *емоційно-ціннісний*, що виявлявся в умінні розуміти власні емоції та адекватно реагувати на емоційні прояви однолітків; *соціально-когнітивний*, що свідчив про обізнаність із соціальними нормами, законами соціуму, опанування способів побудови безконфліктних стосунків; *комунікативний* критерій засвідчував сформованість у дітей умінь обирати адекватні способи спілкування з однолітками та дорослими, виявляти в мовленнєвій комунікації свою індивідуальність.

4. На основі теоретичного дослідження та результатів констатувального зрізу було розроблено експериментальну модель та програму формування соціальної компетентності дітей 6-7-річного віку у контексті дитячої субкультури. У програмі визначено оптимальні умови соціалізації, з-поміж яких: забезпечення безпосереднього виховного впливу через застосування системи літературно-творчих завдань; організація спільної продуктивної ігрової діяльності у формі творчих проєктів за участю

дітей, батьків та педагогів; створення педагогом розвивального середовища, яке ініціює постанову дітям проблем та пошуку ефективних способів їх розв'язання.

5. Реалізація першої з умов сприяла забезпеченню інформаційних основ соціалізації, збагаченню художнього, соціального досвіду дітей артефактами національної культури. Для реалізації другої умови, пов'язаної з організацією спільної продуктивної та ігрової діяльності, у ході якої діти мали можливість змінювати соціальні ролі, вправлятися в побудові конструктивних стосунків у групових формах взаємодії, пов'язаних із зіткненням особистих та колективних цілей, потреб. Реалізація третьої умови забезпечувала зростання особистості дітей 6-7-річного віку в соціальних стосунках через розвиток рефлексивних потреб, опанування доступними для дітей цього віку способами саморозвитку, орієнтацію дитини на позиції «бути самою собою».

6. Аналіз результатів контрольного зрізу засвідчив, що після проведеної спеціальної педагогічної роботи змістовно збагатилася дитяча субкультура, що виявилось у збільшенні обсягу знань про соціум, поширенні досвіду побудови стосунків у колі однолітків, урізноманітненні ігрової тематики, увиразненні мовлення формами фольклору, фразеологізмами.

Отже, проведена експериментальна робота переконливо довела, що реалізація визнаної сукупності умов забезпечує через дитяче співтовариство опосередкований позитивний вплив на збагачення дитячої субкультури, що у свою чергу сприяє соціалізації дітей 6-7-річного віку.